

Седікова І. О.

*доктор економічних наук,
доцент кафедри менеджменту і логістики
Одеської національної академії харчових технологій*

Sedikova I. A.

*Doctor of Economics, Associate Professor,
Department of Management and Logistics,
Odessa National Academy of Food Technologies*

ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ФАКТОР ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ ПІДПРИЄМСТВ ВИНОРОБНОЇ ГАЛУЗІ

INNOVATIVE ACTIVITY AS A FACTOR OF ECONOMIC GROWTH OF WINERIES

Анотація. У статті обґрунтовано методичні та прикладні напрями впровадження інновацій на підприємствах виноробної промисловості в умовах посилення конкуренції. Визначено, що для підприємств вітчизняної промисловості характерні два види інноваційної діяльності: технологічний та промисловий. У цьому дослідженні пропонуються пріоритетні напрями інноваційної діяльності підприємств виноробної промисловості, такі як вдосконалення існуючих технологій; диверсифікація виробничої діяльності; диверсифікація інвестиційної діяльності.

Ключові слова: інновації, виноробна галузь, управління, інноваційна діяльність, підприємства виноробної галузі.

Постановка проблеми. Виноградарство і виноробство належать до стратегічних галузей АПК України, що забезпечують виробництво і споживання винограду і винопродукції, значні надходження до державного бюджету. В останні роки спостерігається низка негативних тенденцій розвитку цієї галузі. Насамперед це стосується виноградарства як базового складника виноградарсько-виноробної галузі. Підприємства, що виробляють продукцію, непотрібну на ринку, мають збитки та припиняють своє існування, а ті, що змогли вирішити завдання виживання у конкурентному середовищі, одержали можливість та одночасно постали перед потребою формування стратегії інноваційного розвитку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематикою ефективного управління розвитком підприємств реального сектора економіки, регулювання діяльності суб'єктів ринку займалися такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як О. Гудзь [1], С. Забуранний [2], Л. Задорожна [3], В. Ільчук [4], Л. Козаченко [5], Л. Федулова [6] та багато інших. Дослідженнями проблем розвитку виноробної галузі та регулювання діяльності виноробних підприємств займалися такі вчені, як В. Костенко [7], В. Кучеренко [8], Ю. Лупенко [9], О. Нестеренко [10], В. Осипов [11], О. Павленко [12], О. Ралко [13] та інші.

Метою статті є обґрунтування методичних і прикладних аспектів та напрямів впровадження інновацій на підприємствах виноробної галузі в умовах посилення конкуренції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Верховною Радою України було прийнято Концепцію науково-технологічного та інноваційного розвитку України. Базовий закон у цій сфері – «Про інноваційну діяльність» [14], який визначає головну мету державної інноваційної політики: створення соціально-економічних, організаційних і правових умов для ефективного відтворення, розвитку й використання науково-технічного потенціалу країни, забезпечення впровадження сучасних екологічно чистих, безпечних, енерго- та ресурсозберігаючих технологій, виробництва та реалізації нових видів конкурентоспроможної продукції.

Інновація – це нове явище, новаторство або будь-яка зміна, яка вноситься суб'єктом господарювання у власну діяльність із метою підвищення своєї конкурентоспроможності як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках [15, с. 15–18]. Упорядкуємо сукупність різноманітних за характером, формами організації, масштабами і способами впливу на інноваційну діяльність процесів нововведень. Класифікація інновацій за глибиною внесених змін дає змогу послідовно простежити переходи від інновацій більш низького рівня до більш високого:

- інновації нульового порядку – регенерування первісних властивостей системи, збереження і відновлення її існуючих функцій;
- інновації першого порядку – зміна кількісних властивостей системи;
- інновації другого порядку – перегрупування складових частин системи з метою поліпшення її функціонування;
- інновації третього порядку – адаптивні зміни елементів виробничої системи з метою пристосування один до одного;
- інновації четвертого порядку – новий варіант, найпростіша якісна зміна, що виходить за межі простих адаптивних змін; первісні ознаки системи не міняються – відбувається деяке поліпшення їхніх корисних властивостей (оснащення існуючого електровоза більш могутнім двигуном);
- інновації п'ятого порядку – нове покоління; міняються всі чи більшість властивостей системи, але базова структурна концепція зберігається;
- інновації шостого порядку – новий вид, якісна зміна первісних властивостей системи, первісної концепції без зміни функціонального принципу;
- інновації сьомого порядку – новий рід, вища зміна у функціональних властивостях системи та її частини, що змінює її функціональний принцип.

У 2015 р. інноваційною діяльністю в промисловості займалися 824 підприємства, або 17,3%. Серед регіонів вищою за середню в Україні частка інноваційно активних

підприємств була в Миколаївській, Харківській, Кіровоградській, Івано-Франківській, Запорізькій, Херсонській, Сумській, Одеській, Львівській і Тернопільській областях [16]. Протягом 2015 р. на інновації підприємства витратили 13,8 млрд. грн., у т. ч. на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення – 11,1 млрд. грн., на внутрішні та зовнішні науково-дослідні розробки – 2,0 млрд. грн., на придбання інших зовнішніх знань (придбання нових технологій) – 0,1 млрд. грн. та 0,6 млрд. грн. – на навчання та підготовку персоналу для розроблення та запровадження нових або значно вдосконалених продуктів та процесів, діяльність щодо ринкового запровадження інновацій та інші роботи, пов'язані зі створенням та впровадженням інновацій (інші витрати) [16].

Для підприємств виноробної галузі характерні два види інноваційної діяльності, які безпосередньо пов'язані з виробничим циклом, а саме технологічні та виробничі. Ці види інновацій суттєво впливають на якість та асортимент продукції. На виноробних підприємствах Одеської області впроваджується третій тип інноваційної діяльності – надання специфічних послуг, що характеризуються взаємодією різних стадій виробничого циклу. У цьому напрямі інноваційна діяльність розуміється як розроблення та впровадження новацій, цілеспрямована боротьба за споживача, пошук розвитку потенціалу, формування компетенцій підприємства.

У вітчизняному виноробстві налічується близько 70 виробників вина, серед яких лише 28 – з обсягами виробництва понад 300 тис. дал. Основними регіонами виробництва виноматеріалів в Україні до 2013 р. були Одеська, Миколаївська, Херсонська області та АР Крим. У 2013 р. частка Одеської, Херсонської та Миколаївської областей у загальному обсязі виробництва становила 72,5%. У 2014 р. частка цих областей досягла вже 97,3% завдяки окупації АР Крим [11, с. 28].

Серед міжгалузевих АПК України виноробство займає окреме специфічне місце. Основні виробники ігристих вин в Україні: ТОВ «ІТК Шабо», ПрАТ «Одесавинпром» (ТМ Французький бульвар), ПрАТ «Шустов» (Одеський коньячний завод), ПАТ «Коблево», ПАТ «ДМК «Таврія», ПрАТ «Артемівськ вайнері», ТОВ «Вин-Агро», ПрАТ «Вікторія», Агрофірма радгосп «Білозерський», ПрАТ «Ізмаїльський виноробний завод», ПАТ «Князя Трубецького», ТОВ «Миколаївський коньячний завод» та інші.

Важливим складником інноваційного розвитку галузі є селекція нових сортів винограду, спрямована на ефективніше використання природних та економічних факторів, підвищення виробничого потенціалу. Функціонування та розвиток потужних виноробних підприємств відбувається шляхом інтеграції сільськогосподарських підприємств з виноробними компаніями і збутовими фірмами. Основним товарним сегментом ринку вин України є виноградні вина, частка плодово-ягідних вин незначна, що пояснюється існуючими споживчими уподобаннями і традиціями домашнього виноробства [11, с. 20–21].

У цьому дослідженні пропонуються такі пріоритетні напрями інноваційної діяльності підприємств виноробної галузі, як покращення існуючих технологій; диверсифікація виробничої діяльності; диверсифікація інвестиційної діяльності. Для поєднання потреб виноробних підприємств у новому технологічному обладнанні та сучасних розробок наукових установ пропонується створити на рівні підприємств.

Пропонується створити у виноробній галузі інноваційний механізм упровадження завершених наукових розробок обробки виноматеріалів. Натуральні напівсухі та напівсолодкі вина належать до біологічно

нестійких продуктів, у яких легко розвиваються різні мікроорганізми. Технологічно досить складно зупинити шумування суслу та зберегти залишковий цукор за збереження виноматеріалів. Весь процес проведення напівсухих і напівсолодких вин пов'язаний із забезпеченням їх біологічної стабілізації та усуненням небажаних помутнінь. Крім способів біологічної стабілізації вин (гарячий розлив, пляшкова пастеризація, стерильний розлив), використовуються фізичні та хімічні способи видалення з виноградного соку азотистих речовин, вітамінів, фосфорних з'єднань, необхідних для росту та розвитку дріжджів.

Дослідження показали, що використання способу мікрохвильової обробки виноматеріалів дає можливість зберегти необхідну якість вина, підвищити тривалість зберігання та значно спростити процедуру одержання кінцевого продукту завдяки простоті самого методу. У процесі дослідження були виявлені ознаки цілком очевидного старіння, що відповідає, наприклад, дворічному зберіганню. З аналітичного погляду операція старіння вина супроводжується такими змінами: знижується зміст летучих кислот, фосфатів і винного калію, зменшується загальна кислотність, осаджується барвник. Дегустація констатує пожовтіння вина, його зм'якшення, поліпшення відтінку кольору, зменшення в'язкості, поліпшення смаку й запаху. На довершення всього зменшується небезпека захворювання вин, оскільки продукт стабілізується, зародки хвороб і патогенні фактори руйнуються, залишки заліза видаляються. Для реалізації методу мікрохвильової обробки виноматеріалів у Одеській національній академії харчових технологій була розроблена й виготовлена установка мікробіальної стабілізації виноматеріалів, яка здійснює безперервну, автоматичну, енергоекономічну та рівномірну за обсягом обробку. Гарантована мікробіальна стабілізація вина та збереження його корисних властивостей. Розраховані показники інвестиційної діяльності свідчать про економічну ефективність цього виду інновацій, NPV (чиста приведена вартість) – 2049,31 тис. грн., PI (індекс прибутковості) – 2,95, TOI (термін окупності інвестицій) – 1,69.

Важливою проблемою інноваційного розвитку виноробної галузі є дефіцит кваліфікованих кадрів. У роботі [17, с. 126–129.] пропонується на базі науково-дослідних установ створювати випробувально-демонстраційні комплекси технологій, машин та обладнання для виноробної галузі.

Важливим новим інструментом інноваційного розвитку виноробної галузі стає винний туризм, широко розвинутий в країнах ЄС. Формування національного винного туризму визначається розвитком мережі регіональних винних шляхів – спеціально прокладених туристичних маршрутів, що передбачають відвідування виноградників, виноробних підприємств, винних фестивалів у поєднанні з відпочинком та розвагами.

Одеська область має високий рівень розвитку інфраструктури і туризму, що сприяє формуванню і розвитку високорентабельної курортно-рекреаційної й туристичної галузі. Туристичні культурні ресурси (об'єкти туристичного інтересу) включають понад 350 об'єктів історії, культури й дозвілля. Пріоритетними проблемами стійкого соціально-економічного розвитку Одеської області у [18] визнані: незначна кількість інноваційно-активних високотехнологічних виробництв; недостатній розвиток транспортного комплексу; недостатньо ефективне використання рекреаційно-туристичного потенціалу регіону. Отже, Одеська область має у своєму розпорядженні великий потенціал для розвитку Одеси як туристичного

міста, в якому поширені практично всі види туризму, не є винятком і винний туризм. Для цього більш детально розглянемо ринок винного туризму цього регіону. Зокрема, в Одеській області нараховується 3 макрозони і 16 мікрозон.

В Україні нараховується понад 454 господарств, які займаються вирощуванням винограду. Майже половина їх зосереджена в Одеській області – 205 господарств, що становить 45% від загальної кількості. Таким чином, за кількістю виноробних господарств Одеський регіон є лідером. В Одеському регіоні найбільша кількість господарств галузі сконцентрована в Тарутинському (43 одиниці) і в Болградському (35 одиниць) районах. У середньому в Україні на одне господарство припадає 173 га виноградних насаджень, в тому числі в Одеському регіоні – 162 га [19].

У структурі господарства виноробної галузі за формами власності існує значна перевага приватних господарств над державними. Зокрема, в Одеській області серед 205 господарств лише 3 є власністю держави. В Овідіопольському районі знаходиться два господарства – Державне підприємство «Навчально-дослідне господарство ім. Трофімова Одеського державного аграрного університету» та Державне підприємство «Дослідне господарство «Таїровське», в Болградському районі одне державне господарство – Державне підприємство «Дослідне господарство ім. О.В. Суворова».

Історія розвитку винного туризму Одеського регіону починається з 2005 року, коли було здійснено перший винний тур на виноробні підприємства з метою вивчення багатого досвіду виноградарства регіону. У 2007 році Інститут туризму спільно зі школою сомельє ТОВ «Майстер-клас» розробили енологічні туристичні програми «Винні перлини України». Таким чином, туристам пропонувалася 12-денний тур на виноробні та коньячні підприємства Причорномор'я. Маршрут включав відвідування таких підприємств, як ЗАТ Одеський коньячний завод «Шустов», ЗАТ «Одеський завод шампанських вин», ЗАТ «Коктебель», ЗАТ «Інкерман», НΠΑО «Масандра», АПФ «Таврія», ДП ЗШВ «Новий світ» та інші.

В Одеському регіоні до головних підприємств-виробників, потенційних об'єктів винного туризму, належать ПАТ «Вікторія», НПП ТОВ «Нива», ТОВ ПТК «Шабо», ВАТ СП «Чорноморська перлина», ТОВ «Винхол Оксамитне», ЗАТ «Ізмаїльський винзавод», ВАТ «Харчовик», ТОВ «Агро-Південь», ЗАТ «Одеський завод шампанських вин», ОПХ ім. О. В. Суворова, ННЦ «ІВіВ ім. В. Е. Таїрова, ТОВ «Ланжерон і К» та інші.

Розглянемо більш детально найбільш потужні підприємства, які формують пропозицію цього ринку. Середня вартість дегустації в Одеському регіоні – 100 грн. («Шустов» – 80 грн., «Шабо» – 180 грн., «Французький Бульвар» – від 70 грн., «Таїрове» – від 70 грн.). На нашу думку, є кілька аспектів, через які значення розвитку виноробства та винного туризму в Україні дуже важливе. В економічному аспекті виноробство є і буде потужним бюджетонаповнюючим напрямом. Для подальшого активного розвитку ринку винного туризму України та Одеського регіону необхідним є здійснення такого заходу, як прийняття на державному рівні Програми стратегічного розвитку галузі. У межах цієї програми здійснення комплексу заходів Державної підтримки – збільшення збору на розвиток виноградарства і садівництва з 1% до 1,5%; скасування акцизних зборів на столові вина, які є продуктом високої дієтичної і харчової цінності; створення програми популяризації та просування національних брендів «Українське вино»,

«Вино Одещини» на вітчизняному та міжнародному ринках [20]. Наразі має місце перспектива перетворення Одеської області в центр винного туризму України завдяки промислово-торгівельній компанії «Шабо», а особливо комплексу «Центр культури вина Шабо».

Формування турів, екскурсійних програм, надання основних, додаткових і супутніх послуг становлять технологію туристського обслуговування, тобто це формування конкретного туристського продукту для задоволення потреб у туристській послугі. Ці маршрути є тематичними, тут переважає екскурсійне обслуговування і пізнавальна спрямованість. За сезонністю дії тур є цілорічним (позасезонним). Для ефективного планування туру важливо враховувати особливості поведінки обраної аудиторії потенційних туристів, смаки споживачів щодо змістового наповнення туру та пропонувати ті послуги, які викликають найбільший інтерес потенційних туристів. Тому на розсуд респондентів було представлено різні форми винного туризму з пропозицією обрати той вид діяльності, яка викликає інтерес. Узагальнені дані вибору респондентів наведено у табл. 2.

Таблиця 2

Розподіл відповідей респондентів стосовно форм винного туризму

Форма винного туризму	Частота	Відсоток, %
Екскурсія на виноградники та виноробні підприємства	117	17
Етногастрономічна вечеря	136	20
Майстер-клас з еногастрономії	76	11
Дегустація вина з лекцією досвідченого сомельє	107	16
Відвідування винних фестивалів і виставок	83	12
Комплексний винний тур	168	24
Всього	740	100

У процесі опитування було встановлено, що найбільше виборів було зроблено на користь комплексного винного туру. Багато туристів хотіли взяти участь в еногастрономічній вечері, а також відвідати виноградники та виноробні підприємства. Досить багато споживачів зробили вибір на користь лекції – дегустації досвідченого сомельє. Найменший інтерес викликають винні свята, фестивалі та майстер-класи з еногастрономії [21].

Висновки. Таким чином, підсумовуючи вищесказане, можна стверджувати, що основними заходами, які сприятимуть подальшому розвитку ринку винного туризму, є вдосконалення роботи у сфері просування туристичного продукту ринку винного туризму з боку туристичних фірм та виноробних господарств; розширення пропозиції на цьому ринку, розроблення нових туристичних маршрутів, де відвідання DESTINATION поєднувалось б із відвіданням виноробних господарств; співпраця туристичних компаній та виноробних господарств з метою розроблення загальної стратегії розвитку винного туризму України; поєднання розробниками маршрутів різних видів туризму з винним туризмом; випуск інформаційних матеріалів виноробними господарствами, які б рекламували унікальні якості продукції, що вони виготовляють; розроблення віртуальних винних турів окремо для туристів та експертів виноробної галузі на різних європейських мовах (англійська, німецька, французька, угорська) задля залучення в Україну міжнародних туристів та професіоналів виноробства.

Список використаних джерел:

1. Гудзь О.Є. Фінансове забезпечення інноваційного розвитку підприємства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.irbisnbuv.gov.ua>.
2. Забуранний С.В. Інституційне забезпечення інноваційної діяльності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua>.
3. Задорожна Л.М. Оцінка стану інституційного забезпечення розвитку ринку інновацій в аграрній сфері [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.molodyvcheny.in.ua/files/journal/2015/7/14.pdf>.
4. Ільчук В.П. Інституційне забезпечення функціонування та розвитку ринку вина в Україні / В.П. Ільчук, В.Л. Пазюк // Науковий вісник Полісся. – 2015. – Вип. 3. – С. 172.
5. Козаченко Л.А. Стратегічні орієнтири інвестування виноробної галузі України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.investplan.com.ua>.
6. Федулова Л.І. Інноваційний розвиток економіки: модель, система управління, державна політика / Л.І. Федулова, В. П. Александрова, Ю.М. Бажал та ін.; за ред. Л.І. Федулової. – К.: Основа, 2005. – 550 с.
7. Костенко В.М. Виноградно-виноробна галузь України, стан та перспективи розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: wineforum.com.ua/.../Виноградно-виноробна-галузь-України-Одеса-445.pdf.
8. Кучеренко В.М. Динаміка розвитку виноградарства і виноробства в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.m.nayka.com.ua/?op=1&j=efektyvna.
9. Лупенко Ю.О. Сучасні тенденції розвитку ринку продукції виноградарства в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://wineofukraine.com/index.php/455-market-trends-2015.html>.
10. Нестеренко О.С. Тенденції та перспективи розвитку виноробної галузі в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.molodyvcheny.in.ua>.
11. Осипов В. Виноградарство та виноробство України. Сучасний стан, проблеми, тенденції розвитку. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ua-ekonomist.com>.
12. Павленко О.М. Україна може виробляти унікальні різновиди винопродукції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://agravery.com/uk/posts/show/ukraine-moze-viroblati-unikalni-riznovidi-vinoproductii-pavlenko>.
13. Ралко О.С. Дослідження виробництва та споживання вина в Україні / О.С. Ралко // Інтелект XXI. – 2014. – № 6. – С. 39–45. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua>.
14. Закон України «Про інноваційну діяльність» // Голос України. – 2002. – С. 10.
15. Антонюк Л.Л., Поручник А.М., Савчук В.С. Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізації: Монографія. – К.: КНЕУ, 2003. – 394 с.
16. Наукова та інноваційна діяльність України, 2015 рік. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cisstat.com/innovation/Ukraine_publication_01.pdf.
17. Postoian T.H. (2012), «Innovative regional model of training branch staff», Nauka i osvita, vol. 8, pp. 126-129.
18. Стратегія економічного та соціального розвитку Одеської області до 2020 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://oda.odessa.gov.ua>.
19. Виноградний кадастр України, 2009. – 86 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minagro.gov.ua>.
20. Шамотий В. Виноделие в Крыму : традиции, модернизация, государственная поддержка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.reformclub.org.ua.
21. Стан і перспективи розвитку винного туризму. [Електронний ресурс] – Режим доступу : file:///C:/Users/Downloads/econrig_2014_6_16.pdf.

Аннотация. В статье обоснованы методические и практические направления внедрения инноваций на предприятиях винодельческой отрасли в условиях конкуренции. Определено, что для предприятий отечественной промышленности характерны два вида инновационной деятельности: технологический и промышленный. В этом исследовании предлагаются приоритетные направления инновационной деятельности предприятий винодельческой промышленности: совершенствование существующих технологий; диверсификация производственной деятельности; диверсификация инвестиционной деятельности.

Ключевые слова: инновации, винодельческая отрасль, управление, инновационная деятельность, предприятия винодельческой отрасли.

Summary. The article substantiates the methodical and applied directions of introduction of innovations at the enterprises of the wine industry in the conditions of increasing competition. It is determined that for the enterprises of the domestic industry two types of innovative activity are characteristic: technological and industrial. This research proposes the priority directions of innovative activity of enterprises of the wine industry: improvement of existing technologies; diversification of production activity; diversification of investment activity.

Key words: innovation, wine-making industry, management, innovation activity, enterprises of the wine-making industry.